

HEIDI MARIE KRIZNIK

.....

BØLGEN

I 1987, DA JEG var sjetten år, flytta jeg hjemmefra og inn til Oslo, til en hybel med fellesvaskeri i kjelleren. Jeg hadde ikke særlig erfaring med sånt, og hva jeg gjorde gærent fikk jeg straks vite. Det var den gamle dama i første som fortalte meg det. Hun var der hvis jeg hadde skrevet meg feil på lista, satt på eller henta vask på feil tidspunkt, på feil måte. Det hendte også at hun stansa meg idet jeg var på vei forbi døra hennes. Og en gang fordi jeg kom borti lysbryteren i gangen. Det ble mørkt, og dama i første måtte ha fulgt med i kikkehullet. En annen gang stansa hun meg for å fortelle at *han* *vennen min* fikk se til å slutte med å starte opp motorsykkelen i portrommet. Det forgifta hele gården, sa hun. Hun var den sure gamle dama.

Naboen min i femte var også gammel: Fru Sundnes. Søstera mi, som hadde hatt hybelen før meg, fortalte at hun, gjennom veggen, kunne høre fru Sundnes spille piano. Det hørte aldri jeg noe til. Jeg så henne knapt, og en av de få gangene jeg så henne, ba hun meg om hjelp med sikrings-skapet. Om jeg kunne se hvilken av sikringene som var gåen? Jeg sjekka over. Alle de gamle sikringene hadde den røde knotten. Har du ikke lys inne hos deg? sa jeg, og fru Sundnes så på meg. Nei, hun hadde ikke lys. Ikke lys, ikke varme. Jeg spurte om det kunne være en strømregning hun kanskje ikke hadde betalt. For det hadde jeg også fått erfaring med etter jeg

**Fru Sundnes ble brått sliten.
Hun satte seg rett ned i trappa og
tissa, en gul dam**

flytta for meg sjøl. Har du vært i posten? sa jeg. Postkassa di, i førsteetasje, sa jeg. Men fru Sundnes bare så på meg, og gikk inn til seg sjøl. Neste gang jeg så henne, hadde jeg ei venninne på besøk. Jeg hadde glemt å låse døra. Brått sto fru Sundnes midt på golvet i stua mi i bare ei tynn gjennomsiktig bluse og ellers uten noe. Beina var nesten like tynne som arma. Fru Sundnes smilte og sa hun skulle på kino med kjæresten, og forsvant ut like fort som hun kom. Fru Sundnes sto i trappa, klar for å gå på kino i bare ei tynn bluse. Det var midt på vinteren. Du må kle på deg, sa jeg.

Fru Sundnes var på vei ned trappa. Venninna mi stansa henne. Vi tok fru Sundnes under hver vår arm og trakk henne med oss. Og ble stående utafor leilighetsdøra. Fru Sundnes hadde stengt seg ute. Fru Sundnes ble brått sliten. Hun satte seg rett ned i trappa og tissa, en gul dam. Majorstua politistasjon var rett ved, og det var vel derfor jeg valgte dem. Politiet ringte brannvesenet og ambulansen.

Fru Sundnes ble båret ut. Jeg ble bedt om å holde en lykt for brannfolka,

det var ikke lys i leiligheten. Og heller ikke varme. Og det hadde det nok ikke vært på lenge. Her er det kaldt, sa han fra brannvesenet.

Kort tid etterpå var det rykka inn en dødsannonse i Aftenposten. Vår kjære savnede fru Sundnes sto det der. Fra en av naboene fikk jeg høre at fru Sundnes døde av underernæring. Det gjorde venninna mi så opprørt at hun skreiv til Arbeiderbladet (som det den gang het). Hun fikk innlegget på trykk, og en av leserne skreiv inn og takka for at noen huska på de eldre.

Det var ingen eldrebølge i 1987.

I 1991, under ei forelesningsrekke i statistikk og metode, ble jeg for første gang forespeila den kommende eldrebølgen, det svimlende antall gamle, og at det ikke ville være noen til å stelle for dem. Eller oss. Og sia den gangen har jeg hyppig blitt påmint det samme.

Dramatisk press på framtidens sykehus, står det å lese på SINTEFs nettsider.¹

«Det vil etter hvert ikke være sykehusplasser nok hvis folk ligger like lenge på sykehus som nå. Praktisk umulig,» sier seniorforsker Stein Ø. Petersen ved SINTEF Teknologi og samfunn som står bak beregningene. Sammen med SINTEF-kollega Asmund Myrbostad, som er spesialist på sykehusplanlegging, understreker han at det er praktisk umulig å bygge ut 5000 nye sengeplasser på 20 år – vi har verken tid eller arbeidskraft nok til å betjene dem.»

SINTEF er Skandinavias største uavhengige forskningsorganisasjon. Hvert år bidrar SINTEF til videreutvikling av to tusen norske og utenlandske bedrifter gjennom forskning og rådgivning. Flere sider på SINTEFs nettsider er via beregninger om eldrebølgen, gjort av SINTEFs sykehusforskere. Og på en av sidene, i en signalgrønn faktaboks, står det:

Når eldrebølgen begynner å rulle ...

Vanskene som eldrebølgen medfører for helsevesenet, starter om rundt ti år fra nå.

Seinere blir det bare verre.

Eldrebølgen starter for alvor i 2016–17. Da blir det store 1946-kullet 70 år.

Og folks bruk av sykehusene øker markert etter fylte 70 år ...

Kilde: Seniorforsker Stein Ø. Petersen, SINTEF, Teknologi og samfunn

Legg merke til de tre prikkene: Når eldrebølgen begynner å rulle ...

Seinere blir det verre. Folks bruk av sykehusene øker markert etter fylte 70 år ...

Enda tre prikker. More is to come. Vi kan vente oss det verste.

” Det var ingen eldrebølge i 1987 ”

Hvis poenget med å fremstille forskningsresultat på denne måten, er å få opp øya til de som bestemmer, få myndighetene til å reagere og handle, så bør det vel likevel forventes av forskerne at de søker nøytrale og presise uttrykk – hvis det nå er sånn at talla og resultatene taler for seg.

I dag er det 219 000 eldre over 80 år. I 2030 vil antallet øke til 320 000. I 2000 var det 4,5 personer i yrkesaktiv alder per eldre over 80 år. I 2030 vil tallet synke til 3,5 ifølge tall fra SINTEF.

Og i Aftenposten leste jeg nylig en artikkel med følgende ingress:

«Veldig mye vanskeligere å bli lagt inn. Lavere kvalitet. Og større trengsel. Slik blir virkeligheten på sykehusene når eldrebølgen treffer, ifølge forskere».

Artikkelen på Aftenpostens sider for innenriksnyheter fortsatte sånn:

«Skrekkhistorier om eldre som stues bort i bøttekott i institusjoner vil være borte fra mediene om noen år, mener sykehusforskere ved SINTEF. Men årsaken er slett ikke at det ikke lenger skjer. Tvert imot; det vil skje så ofte at mediene ikke lenger vil bry seg om det, mener forskerne.»²

Sitat slutt. Gå tilbake, og tell antall lada uttrykk. Eller: Du slipper. Jeg har gjort det for deg: Krever, veldig mye vanskeligere, lavere kvalitet. Større trengsel. Det høres ikke særlig behagelig ut. Heller ikke å bli truffet av eldrebølgen. Og skrekkhistorier er skrekken. For ikke å snakke om det å bli stua bort i bøttekott. Og så til slutt at mediene ikke lenger vil bry seg om å skrive om det, fordi det så ofte vil skje at vi stues vekk. Ni negativt lada uttrykk på seks linjer i Aftenpostens artikkel, i et intervju med forskere fra SINTEF.

Bestefar

Siste jula bestefar levde, var vi på gården hans. Gården var fraflytta, men den jula ble bestefar flytta hjem igjen fra gamlehjemmet. Det var mor, far,

bestefar. Og jeg. Jeg var tretten, og eneste hjemmeboende av oss søstrene. Huset på gården var lite, og for å gjøre det greiest mulig, hadde mora mi delt den ene stua i første med et forheng. På hver vår side av forhenget skulle bestefar og jeg ligge. Foreldra mine skulle sove i dobbeltsenga i andre etasje. Bestefar kan jo ikke ligge i andre etasje. Trappene, sa mora mi. Faren min dro på plass enkeltsengene i første. Jeg gikk på utedoen for å tenke over saken. Jeg ble ikke lenge. Det var jo ikke særlig å tenke over heller. For bestefar er bestefar. Tenkte jeg.

Men bestefar var ikke bestefar lenger. Det begynte under middagen. Han ville ikke sette seg til bords. Hestene, sa bestefar, vi kan ikke sitte her og ete når hestene ikke har fått mat. Han støtta seg til gästolen og gikk mot døra. Han kom ikke langt. Det er så høye terskler i gamle hus. Mor hjalp bestefar tilbake til bordet. Han satte seg, men fortsatte å snakke om hestene. Far da, sa mor. Men bestefar ville ikke høre på noe kjære far. Han ba mora mi gå og føre. Han likte ikke at mora mi ignorerte oppfordringa hans og reiste seg så brått at stolen velta bakover. Det gjorde bestefar også. Mor bøyde seg ned til bestefar på golvet, hun gråt. Far dro bestefar opp fra golvet og satte han på stolen. Det er ingen hester på låven nå, sa mor. For noe vås! sa bestefar. Så ble han stille og begynte å forsyne seg av maten mor hadde lagt på tallerkenen hans. På radioen sang sølvguttene jula inn. Skål og god jul, sa far da vi delte ut pakkene. Jeg har ikke bursdag i dag! ropte bestefar. Mor gråt. Far rista på hue. Jeg reiste meg og gikk til vinduet. Det eneste som var å se, bortsett fra frostrosene på ruta, var lysa fra huset nede ved veien og det opplyste grantreet i hagen.

Bestefar ville ikke ha pakkene under treet, de som var til han. Han ville ikke engang høre om at treet var felt i skauen hans. Han ville bare at vi skulle få føra hestene fort som faen. Det ble kveld. Jeg hørte knirkinga fra annen etasje, foreldra mine på vei for å legge seg. Og så bestefar. Han ropte og veiva borti det mørkerøde forhenget som hang rett ved senga hans, og som skilte min seng fra hans, og han måtte ha forsøkt å ta tak i det for å komme seg på beina. For brått ramla forhenget ned. Vi så på hverandre, bestefar og jeg. Forhenget lå i en haug på golvet. Jeg dro på meg stillongsen under nattkjolen, satte beina i støvla som sto ved vedovnen i stua. Dro ullgenser over hue. Gikk bort til senga og sa: Jeg tar hestene, bestefar. Jeg går og fører dem nå.

Ute var det tjueto minus og stjerneklart. Jeg sto midt på tunet i nattkjole, stillongs og ullgenser. Jeg sto der den tida jeg tenkte det ville ta å føre to hester, og enda litt til. Jeg forestilte meg hestene til bestefar, og at de sto der nede på låven og dampa varme og prusta varm luft. De mjuke mulene. De mørke, blanke øya. Jeg sto på det snødekte tunet. Det var ingen lys som konkurrerte med stjernene sånn som hjemme på boligfeltet. Da jeg kom inn, hadde bestefar sovna. Neste dag kjørte vi han tilbake til gamlehjem-

met. Mannen han delte rom med, lå på senga i hverdagsklær og sov med ansiktet vendt mot veggen. Bestefar ville straks gå ut til hverdagsrommet som det het. På vei ut dit, sa han at han hadde forlova seg. Mor blikka med meg. Far hadde blitt igjen på parkeringsplassen for å holde bilen varm, som han sa. Bestefar sa: Ringen etter bestemor har Elida fått. Elida? sa mor.

Adjektivene som beskriver alderdommen er ikke akkurat av den lysende sorten

Bestefar nikka høytidelig. Og hvor er Elida nå? sa jeg. Bestefar så på oss begge. Han var klar nå. Han sa: De lar oss ikke få dele rom. I stedetfor må jeg dele rom med Gustav. Bestefar nikka mot Gustav i den andre senga. Mor famla i veska og fant fram halvflaska med Upper Ten. Hun putta den raskt i lomma til bestefar og ba han gjemme den. For heller ikke whisky var det lov for bestefar å ha på rommet.

Ha det, da, sa jeg. Bestefar sto med ryggen til og så ut av vinduet. Gustav sov. Ha det far, hviska mor. Bestefar løfta flaska og drakk.

På vei mot bilen og far som sto og røykte på parkeringsplassen, snudde jeg meg og så opp mot gamlehjemmet og vinduene. Jeg forestilte meg at bestefar sto i et av dem, enda jeg visste han hadde rom på den andre sida. Jeg tok hånda til mor, og jeg sa: Kan man leve uten kjærlighet? Mor klemte hånda mi. Svar da! Jeg rykka i hånda hennes. Kan man det? Jeg tror det, sa mor. Da måtte jeg gråte.

Jo eldre man blir, desto mer ligner fødselsdagskaka et fakkeltog.

Det sa den amerikanske skuespilleren Katharine Hepburn. Hun ble 96 år.

Men adjektivene som beskriver alderdommen er ikke akkurat av den lysende sorten. Og synonymordboka sier sitt. Der finnes ikke *eldre* som eget ord/kategori. Men *alderdom* og *gammel* står der. Og sånn beskrives det:

Alderdom elde, livets høst, livsaften, oldingalder, støvets år

Gammel aldres, avfeldig, avlagt, brukt, bli gammel, dra på årene, eldgammel, forligget, forslitt, gammeldags, grånet, ingen ungdom, mosegrodd, mett av dage, oppe i årene, slitt, tilårskommen, tradisjonell, utlevd

Pensjonert avdanket

(Synonymordboka, Norske synonymer blå ordbok, og Ordbok.nett)

Jeg hadde kanskje trodd at i hvert fall ett av synonymene ville være linka til klokskap og erfaring, men nei. Og med sånne ukule adjektiver kleba til seg, er det kanskje ikke så rart at også Facebook frykter eldrebølgen. Reklamefolka er bekymra for at eldrebølgen skal skremme de unge vekk fra Facebook. Det sto det å lese i nettavisa E24 i januar i år.³ Over 2,2 millioner nordmenn er på Facebook, og blant dem er det ikke lenger bare ungdommer. Det viser en studie som Dagens Næringsliv referer til. Antallet daglige brukere over 60 år er rundt 70 000.

Reklamefolka er bekymra for at eldrebølgen skal skremme de unge vekk fra Facebook

Med tanke på at Facebook er reklamefinansiert, ser flere reklameformidlere at denne utviklinga kan skade nettstedet – Når du får en venneforespørsel fra bestemoren din, da tror jeg Facebook begynner å miste kulheten, sier forskningssjef Griffiths i Universal McCann til Dagens Næringsliv.

Facebook er ikke børsnotert, men aksjen handles likevel i gråmarkedet og der har oppgangen vært 42 prosent på fire måneder (målinger gjort i januar). Nyheter om at antall brukere har passert 300 millioner og at selskapet for første gang har positiv kontantstrøm, har sendt aksjen kraftig oppover. På tross av de eldre, altså.

Men likevel. Det er de eldre vi frykter.

Det er vel ingen grunn til å være nervøse for oss vel, sier ei av damene på eldresenteret på Vålerenga. De er første gang på kurs i skapende skriving, og skrivekurslærerne, Eli Sol Vallersnes og jeg, har sagt at vi er nettopp det, nervøse altså, men det kan verken den ene eller den andre kursdeltageren forstå. For hvorfor skulle vi være nervøse for dem – *de gamle*?

Fra bølgen til dråpen

I 2009 starta det opp kurs i skapende skriving for eldre i Oslo. Eli Sol Vallersnes, som er skjønnlitterær forfatter og fysioterapeut, hadde jobba med opptrening av eldre sia 1997, og lenge kjent på at det er mange muligheter man ikke får tatt i bruk når hovedmålsetninga er å gjøre kneøvelser. I samarbeid med Kirkens bymisjon, og med prosjektmidler fra Helse og Rehabilitering, starta hun opp skrivekurs på Vålerenga bo- og servicesenter og på Sofienbergsenteret, og deretter på Ammerudhjemmet i Oslo. Kursrekka ble kalt *Å få henge som en dråpe – kreativ skriving for eldre mennesker*. Og de som ble ansatt som skrivekurslærere, var alle skjønnlitterære forfattere. Hvor-

for skal ikke eldre få møte samme faglige nivå på skrivekurs som det unge forfatterspirer får på skrivekurs på Litteraturhuset og andre steder? sa initiativtager Vallersnes.

I dag er det fire skjønnlitterære forfattere som holder skrivekurs for eldre. Og jeg er en av dem.

Jeg grua meg til oppstarten, og det første skrivekurset. Jeg er for så vidt alltid spent foran et nytt skrivekurs, og møtet med nye mennesker. Men denne gangen var det annerledes, og andre ting som gjorde meg spent. I gruppa med deltagere på gjennomsnittlig åtti år, var det bare én som kunne skrive sjøl, de andre kunne ikke holde pennen på grunn av slag eller leddvansker og risting i hendene og flere av dem hørte dårlig og en av deltagerne kunne det være vanskelig å forstå etter et slaganfall. Jeg tror jeg grua meg for skrøpeligheiten, og for hvordan jeg skulle forholde meg til dem. *De gamle.*

Under en middag snakka jeg med noen venner om alderdom. Vi snakka om felles kjente som var blitt eldre, og en av oss sa: Hun er jo den personen hun var da hun var tjue, tretti og førti. Og nettopp det at vi er nødt til å påpeke det, sier litt om hvordan vi avpersonifiserer de eldre. Jeg mener. Vi ser oss ikke nødt til å påpeke at førtiåringen ved siden av oss er den samme. Men åttiåringen? Er hun den samme? Og hvordan kan vi vite det? Det hender folk jeg omgås spør seg hvorfor de ikke har flere innvandrere eller ikke-etnisk norske i omgangskretsen. Men eldre? Hvor er de eldre? De eldre sitter hjemme, tror jeg. Eller på aldershjemmet. Og noen av dem er i skrivegruppa.

Få av tekstene i skrivegruppa handler om sykdom og fysiske plager. En av deltagerne som ikke kunne holde en penn, dikterte meg til å skrive en

**Jeg grua meg for skrøpeligheiten,
og for hvordan jeg skulle forholde
meg til dem. De gamle**

tekst om da hun for noen år sia, over ei hel helg, hadde jobba for at dattera skulle få ved over vinteren. Det var hogging, kapping, kløyving og stabling. Det var ikke lite vi jobba, sa dama og nikka da teksten var lest opp for de andre deltagerne. Nå kunne hun ikke bruke kroppen, heller ikke holde pennen. Men det var hennes tekst, hennes historie. Det var hun som hadde hogd all den veden.

En mann i gruppa skreiv om da han var i flyvåpenet i Bodø. Han satt på vakt, hvis flyene havarerte var det hans jobb å redde flyverne. Den første natta på vakt så han ikke noe annet enn ei rød skive. Midnattssola. Han skreiv at det var det vakreste han hadde sett.

En annen deltager ble spurt om hvilken betydning skrivekurset hadde hatt, og svarte: Jeg har hatt noe å fortelle hjemme. Ektefellen var yngre, bodde hjemme, og var fortsatt i jobb.

En annen kursdeltager sa: Vi må jo bruke hjernen da og tenke ut hva vi vil ha sagt i den teksten.

Hver kursgang ble det gitt en oppgave med utgangspunkt i ett tema, og oppfordra til å ta i bruk ulike litterære virkemidler. Flere av deltagerne på skrivekurset fikk økt forståelse av litterære virkemidler og jobba med oppgaven og tilbakemeldingene de fikk. Alle løste oppgaven forskjellig. Og høydepunktet i skrivegruppa var som oftest da dagens tekster ble lest høyt.

Engen har plikt til å journalføre den enkeltes livshistorie, men den er sannsynligvis mer interessant enn de helsenedtegnelsene som blir igjen etter oss, har initiativtaker Vallersnes uttalt.

Det er interessant å oppleve andres liv, det er interessant å høre hvordan de har levd og de fleste i gruppa har jo levd, sa en av deltagerne på skrivekurset. De fleste har levd. Og levd ulike liv.

Men i omtalen av *eldre* blir individet lett borte.

Det samme skjer når det snakkes om gruppa *innvandrere*.

Og hva da når de det snakkes om både er eldre, og innvandrere?

En kveld jeg satt foran TV-en dukka det opp et innslag på NRK-nyhetene, de lokale nyhetene for Oslo og Akershus.⁴ Det var fra Ammerudhjemmet bo- og kultursenter der jeg hadde vært skrivekurslærer i over et halvår. Så jeg trakk stolen nærmere for å se. Innslaget viste en eldre herremann: Azhar. Azhar som er 67 år, blir henta med minibuss utafør utgangsdøra og kjørt til Ammerudhjemmet bo- og kultursenter. Azhar har tørkle i halsen, og fin-skjorta på. På Ammerudhjemmet blir han tatt imot av ergoterapeuten.

Azhar bor hjemme sammen med familien. Ukentlig kommer han til Ammerudsenteret for å trene etter et kraftig slag. Det er veldig fint å komme hit, jeg føler meg bedre i kroppen, sa Azhar på NRK-innslaget. Etter treninga spiste han middag med de andre brukerne av dagsenteret.

Alle tenkte vi at vi skulle dra hjem, til hjemlandet, sa Azhar, men da barna vokste opp her, ble det vanskelig. Azhar har bodd i Norge i 40 år. Han har barn og barnebarn i Oslo. Det er i Oslo han har hjemmet sitt nå.

En riktig solskinnshistorie. Tenkte jeg. Et godt eksempel på integrering, og ikke minst et eksempel på at familien tar seg av de eldre. Tenkte jeg. Og Azhar, han smilte og spiste middag med de andre beboerne, de fleste av dem etnisk norske.

Etter innslaget ble forsker Svein Blom fra statistisk sentralbyrå intervjuet. Antallet eldre i denne gruppen har eksplodert, sa Svein Blom fra statistisk sentralbyrå, og fortsatte med å si at forskerne trodde at flere vil følge

Azhars eksempel. Vi må tenke alvorlig på dette; det er seks tusen i denne kategorien, sa forskeren. Hvordan i himmelens navn skal vi møte denne kjempeutfordringen? sa NRKs reporter. Sykehusene er ikke godt nok forberedt, svarte forskeren fra statistisk sentralbyrå.

At Azhar faktisk bor hjemme og at familien tar seg av hovedomsorgen ble nevnt i en bisetning. At Azhar var fornøyd ble ikke nevnt. Men hans etnisitet, og at mange vil følge hans eksempel og bli i landet, ble fremhevet. Kan ikke tenke meg at vi bygger sykehus for hver etnisk tilhørighet, sa

” **I nesten førti år har Azhan jobba og betalt skatt til Norge. Men det er et problem at han blir** ”

forsker Blom fra statistisk sentralbyrå før han ble bytta ut med Tore Henning Larsen fra seniorsaken. Tore Henning Larsen sto i studio og sa at han forsto at Azhar ville være i Norge. Det skjønte han godt, sa han. Men, sa han: Utfordringen vil jo da være hvordan man skal forholde seg til denne gruppen. Hvordan skiller denne gruppen seg ut? sa reporteren. De tar vare på hverandre, og bor hjemme med familien. Det sa Larsen. Men, sa han: Trenger de hjelp, blir det av den offentlige helsetjenesten. Og denne hjelpen skal helsetjenesten i Oslo gi dem? Kan disse kreve særbehandling? sa reporteren. Nei, det kan jeg ikke tenke meg, svarte Tore Henning Larsen fra seniorsaken.

Krevde Azhar særbehandling? Innslaget viste Azhar på Ammerudhjemmet sammen med grå og hvithåra, hovedsaklig etnisk norske. Og han ga uttrykk for at han var fornøyd. Mens NRK-innslaget dreide i negativ retning med utsagn som *kreve særbehandling*. Og: *Hvordan forholde seg til denne gruppen*. Utsagna nevnt ovafor fremmedgjør mennesker med annen etnisk tilhørighet enn oss. Gjør det ikke? Og hva viser innslaget av Ahzan? At han er som en hvilken som helst beboer på Ammerudhjemmet. Men likevel blir han brått tilhørende en gruppe med spesielle behov. Ei gruppe som krever noe. Et problem.

Gunnar på Ammerud eldresenter spiser ikke fisk.

Anna spiser ikke kylling, hun er redd for småbein.

Trude liker ikke kokte grønnsaker.

Azhan spiser ikke svinekjøtt.

Og det er et problem. Som at de eldre innvandrerne blir i landet.

Frykten for eldrebølgen blir større.

Eldrebølgen blir en Tsunami.

I nesten førti år har Azhan jobba og betalt skatt til Norge. Men det er et problem at han blir. At han nyttiggjør seg av de velferdstjenestene han har vært med på å betale for. Og hva Azhar gjaldt, så han ikke ut til å være store utgiften. Bortsett fra den ukentlige treningsøkta og middagen på dagsenteret, var det familien som tok seg av han.

Ville jeg tatt meg av faren min hvis han hadde overlevd det kraftige slaget han fikk? Sjøl sa han at han heller ville skyte seg, enn å havne på gamlehjem. Men det er vel kanskje en annen historie?

Bestemora di er på anbud

I Japan har en hel bydel blitt innreda for de eldres behov. På bydelens kjøpesenter får man spesiallaga bukser med hjelpemidler til for eksempel de med stive ledd. Og roboter har blitt utvikla for å støtte og forbedre bevegelsesfunksjonen med kybernetisk viljestyrt kontroll og bioelektriske signaler og så videre. I artikkelen der jeg leste om dette, sto det ingenting om pleie eller omsorgstibud, og jeg regner med at de spesiallaga buksene koster penger og at robotene ikke er gratis.

De som har penger, kan ofte kjøpe seg hjelp. Og nylig hørte jeg om en eldre mann som ville sette et større beløp inn i et planlagt prosjekt med private eldreboliger på vestkanten. Leilighetene skulle være romslige, og hver beboer skulle ha tilgang til en privat sykepleier.

Familiemedlemmer som vil pleie sine eldre, og søker om omsorgs-

Hvordan overføre industriens effektiviseringer med maskiner og masseproduksjon til eldreomsorgen?

lønn fra det offentlige, har ofte en lang vei å gå. Mens tilrettelagte private botilbud for eldre har gode kår, og har blitt et nisjemarked i sterk vekst over hele landet. Stadig presenteres vi for hvor få det vil være til å pleie de eldre, og i det ser de private aktørene et marked. Det spås at om ti år vil det være enda større behov. Det gjør de private aktørene aktive med å tilby løsninger.

Ved Ullernåsen Seniorhjem i Oslo kunne man bo både trygt og godt for en husleie opptil 24 000 kroner måneden. Ved seniorhjemmet hadde man egen leilighet med alarm til resepsjon hele døgnet. Beboerne ble tilbudt fotpleie og filmvisninger og anna. Så lenge du har penger, er det muligheter, tenkte jeg. Der kan kanskje faren min bo, tenkte venninna mi, hun

sa det ikke utgjorde store forskjellen for hva faren hennes måtte betale i det offentlige. Men da hun ringte dit for å høre om seniorhjemmet hadde plass, ble hun fortalt at stedet var konkurs og at de bare venta på at de siste beboerne skulle bli borte så de kunne få lagt ned.

I Oslo settes drift av sykehjem ut på anbud, og Attendo Care, med hovedbase i Sverige, er Nordens ledende pleie og omsorgsforetak. I 2008 fremla de resultater på drøyt 300 millioner svenske kroner.

Midtåsenhjemmet i Oslo var et av sykehjemmene som under Frps byråd Sylvi Listhaug ble drevet av Attendo Care på oppdrag fra Oslo kommune – inntil uforvarlig drift ble varslet i 2007 og fylkeslegen greip inn. En tidligere ansatt fortalte til Aftenposten at de fikk beskjed om å spare når det gjaldt bleier. Om det var en liten flekk i bleia skulle den bare puttes på igjen.⁵

Carl I. Hagen har vært en ivrig forkjemper for privateide sykehjem, og det er nå også i samsvar med Frps handlingsprogram: «når sykehjemmene må konkurrere om brukerne, vil dette heve kvaliteten på tilbudet».

Det ovafor nevnte eksempelet viser vel nettopp det motsatte. Men: Gjør eldreomsorgen mer effektiv! Det er mantraet. Men hvordan overføre industriens effektiviseringer med maskiner og masseproduksjon til eldreomsorgen? Kutte ut samtalene, og utfluktene? Kutte ned på tida det tar å vaske de eldre eller servere dem et måltid? Hvem skal servere *Dagens* til bestefaren din?

Eldrebølge. Selv ikke hjelp utenfra blir nok, meldte Aftenposten nylig.⁶ Artikkelen hadde et stort bilde av pleiere i uniform, og under bildet sto det:

«Her står Rahmat, Bizrat, Zubeddah, Aster, Maritza. Pluss en haug andre med navn som inntil for få år siden ble betraktet som fremmedartede og i hvert fall kraftig utenlandske. Men uten dem og andre ansatte fra 30 forskjellige nasjoner, ville driften på Smestadshjemmet i Oslo allerede i dag gått i stå. Sykehjemmet ville rett og slett ikke hatt nok folk til daglig drift. I dag jobber ca. 200 000 i helse- og omsorgstjenesten i Norge. Om 50 år må det være mer enn dobbelt så mange. Minst. Redningen så langt har vært å ansette mange innvandrere fra vårt fargerike fellesskap. Men selv ikke høy innvandring vil være nok til å dekke fremtidens pleiebehov, fremgår det av tall fra SSB. Fra 2020 vil en eldretsunami treffe Norge med stor kraft. For det er da det virkelig skjer, når etterkrigskullene fra babyboomen må på sykehjem.»

Sitat slutt. Litt av noen adjektiver her også. Uansett så er konklusjonen at flere må jobbe i helse og sosialsektoren. Men det er vel ikke det verste?

Men hva med å pleie våre egne?

I Morgenbladet 26 februar i år,⁷ fortalte indremedisiner og pensjonist Peter F. Hjort om hvordan han pleide kona si, da hun var blitt operert for en godarta svulst i hjernestammen. Kona var lam og uten evnen til å tale. Hjort pleide henne i tre år, og betegna den tida som ei god tid. På spørsmål

om hvordan han kunne omtale det som ei god tid, svarte han med å fortelle om en mann som lå tre uker på sykehuset sammen sin altfor unge, dødssyke kone. Han stelte de illeluktende sårene hennes, sov ved siden av henne. Og Hjort som leda sykehusavdelinga den gangen, spurte hvordan han holdt det ut. Og mannen svarte: Fordi hun fortjener det, fordi jeg vil kunne tenke på det etterpå og fordi jeg vil at barna skal vite at det var slik.

Alderdom er ingen sykdom, men en normal del av tilværelsen, sier Svein Olav Daatland i den samme Morgenbladet-artikkelen. Daatland er forsker ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Han uttrykker at den sentrale posisjonen eldre har i samfunnsdebatten i dag er som klienter, som mottagere av pensjon og helsetjenester og derfor er de gjenstand for bekymring fra oss som ikke har kommet dit. De andre aspektene fra alderdommen forsvinner. Det oppstår et skille mellom dem som yter og dem som tar imot. Det er ikke fordi man er 85 at man er dyr, men fordi man er i ferd med å dø. Er vi først blitt født, så skal vi jo dø, sier Daatland.

Emmi

På gangen i blokka der jeg bor, har jeg ei nabodame på 92. Da vi holdt på med flyttelasset, og traff på henne i gangen, ønska hun oss velkommen. Hun støtta seg til en gåstol, tynn og krokete. Og jeg må innrømme at jeg tenkte: Hun er den første jeg hilser på og den første til å bli båret ut.

Nå har jeg besøkt henne flere ganger.

Jeg sier hun ser godt ut, og hun ler høyt.

Jeg spør hvordan hun har det, og hun ler enda høyere.

Emmi sier at så gammel som hun har blitt, er det nesten ikke mulig å ha det ordentlig bra. Hun har snart en nitti graders knekk i ryggen. Hun har vært yrkesaktiv i hele sitt voksne liv.

Arbeidslivet bærer velferdsstaten på ryggen, sa finansminister Sigbjørn Johnsen i et intervju i Morgenbladet i år.⁸ Han refererte ikke til hva hver enkelt av de eldre har bidratt med av arbeidsinnsats, men til generasjonskontrakten, den grafen som viser hva hver årsklasse koster. Finansminister Sigbjørn Johnsen vil forsøke å forsinke punktet der årsklassen bryter gjennom streken, som han sier. Altså der årsklassen går fra å være netto bidragsyter til netto utgiftspost. I dag skjer det når en passerer 65 år. Og dyrest er de gamle, 80-åringene og 90-åringene, kan han fortelle.

Vi blir for mange. Vi lever for lenge. Det er ikke bra å leve så sunt.

Naboen min Emmi har røyka i over førti år. Hun holdt opp da hun var åttiåra. Nå er hun 92, og veier under førti kilo.

Vil du ha en likør, sier Emmi, hun holder opp Drambuie-flaska. Jo eldre man blir, desto bedre liker man det uanstendige, sa forfatteren Virginia

Woolf. Hun ble riktignok ikke så gammel. Men Emmi er. Emmi finner fram finglassa i hjørneskapet, setter dem på bordet og fyller glassene våre. Vi skåler og drikker. Du synes vel ikke det er noe særlig å besøke meg, jeg som er så gammel, sier Emmi. Og jeg forteller henne at på skrivekurset en forfatterkollega og jeg har fast i Bredtveit kvinnefengsel dukker det stadig

” **Vi blir for mange. Vi lever for lenge.
Det er ikke bra å leve så sunt** ”

opp en besteforelder, eller en eldre nabo, i tekstene. Et eldre menneske som representerer et sted å være, en trygg voksen, en som passer barnet til ei enslig forsørger, eller rett og slett et eldre menneske som representerer seg selv med all den erfaringa det innehar. En likør til? spør Emmi. En til, sier jeg. Og Emmi fyller glassa våre.

En statistikk gjort av Statistisk sentralbyrå i Tidsbrukundersøkelsen viser at ulønna arbeid i 2000 skapte verdier for 359 milliarder kroner – det er mer enn oljeinntektene samme år! Det ulønna arbeidet består i husvask, matlaging og omsorg til eget og andres hushold. Men i regnestykket har en bare tatt med det ulønna arbeidet gjort av nordmenn opp til 75 år. Etter 75 er det tydeligvis ikke interessant å måle hva den enkelte bidrar med av ulønna arbeidet. Du er ikke lenger en å regne med. Du teller ikke på grafen. Du finnes ikke? Ikke rart at grafen over folks selvfølelse er sterkt fallende etter seksti år.

Indremedisiner Peter F. Hjort har gitt ut boka *Alderdom*.⁹ En graf han refererer til der viser hvordan selvbildet faller i 60-70 åra til en når bunnen i 80-åra. Du føler deg til overs, sier Hjort. Føler at du ikke gjør nytte for deg. At du ikke lenger kan noe. Eller er noe.

Du vil vel ikke være venn med meg, jeg som er så gammel og skrøpelig, sier Emmi. Hun er rød i kinna, jeg veit ikke om det er de to glassa med likør, eller det hun nettopp har spurt om.

Hva er besteforeldra dine verdt?

For noen år sia leste jeg om et aldershjem som hadde bestemt seg for å kutte ut desserten til de eldre, for å spare penger. Jeg liker noe søtt til kaffen, sier ei av deltagerne på kurset i skapende skriving, hun forteller om hva det er til dessert på dagsenteret, hun har fått vite det av en av pleierne. Det skal smake, sier en. Ja, sier en annen. Det søte liv, sier ei. De ler.

Kartlegginga og de kvalitative intervjuene gjort i etterkant av skrivekurset, viser at de eldre har opplevd en bedring i det sosiale, og egen sykdomsopplevelse. Så har de altså blitt litt friskere? Og blir da kanskje enda eldre? Så hva skal vi gjøre da? Gjøre det verre?

Jeg greier ikke dette. Jeg kan ikke. Jeg er helt tom. Det var nesten uten unntak åpningskommentarene til ei i skrivegruppa. Hun skalv og rista sånn at det ikke var mulig for henne å holde en penn. Da vi sa at vi ville skrive for henne, tvilte hun like sterkt. Hun var sikker på at hun ikke ville greie å finne på noe skrive. Men hver gang ble det en tekst i boka. Hun dikterte, og jeg skreiv ned. Og mens jeg gjorde det, hendte det at hun strøk meg over armen, litt

“ **Er samfunnet så forskåna for eldre mennesker at folk ikke lenger veit hva det vil si å bli gammel?** ”

fraværende, og jeg veit ikke om hun var helt klar over hva hun gjorde. Hun strøk og strøk meg over underarmen. Opp og ned. Og på slutten av kurset, da alle deltagernes tekster ble lest opp, også hennes, kunne hun le og si at det hørtes ut som reine eventyret når vi leste det. Men det var hennes tekst. Hun som hadde formulert det. Hennes historie.

Etter skrivekurset var over, fikk vi vite av pleierne på hjemmet at hun alltid gikk med tekstsamlinga, den hun mottok på avslutninga, i veska. Og ikke sjelden tok hun tekstheftet opp og leste en sjølskreven tekst for de andre på dagsenteret.

På Høgskolen i Lillehammer er det gjort en undersøkelse som viser at 63 prosent av de over 85 år er ensomme ofte eller av og til. Det å ha dårlig psykisk helse slår mest ut på ensomhetsfølelsen, deretter kommer det å bo alene, fysisk helse og utdanning. Personer med god psykisk og fysisk helse og høy utdanning er minst ensomme. Men eldre er visstnok ikke mer ensomme enn yngre, viser funn i norske og internasjonale undersøkelser om ensomhet. Likevel: Noe skjer med alderen. Det er flest aleneboende blant dem over åtti år.

Det verste er alle som blir borte, sier Emmi. Hun bor aleine, ektefellen er død, søsknene er døde, og hun har ingen barn.

Emmi har vondt for å gå, hun går knapt annet enn til postkassa, og hvis hun skal noe må hun bruke drosje, og TT-kortet. TT-kortet er et tilbud til funksjonshemmede som ikke kan bruke ordinær kollektivtransport. Med TT-kort betaler brukeren en mindre egenandel, og kortet dekker et bestemt antall reiser med drosje eller spesialbil. Emmi har femti reiser i året, det vil

si fem og tjue tur-retur reiser på 365 dager. Hun har søkt om å få flere, men det er ikke blitt innvilga. Det betyr at Emmi må prioritere å bruke reisene til lege og apotek og handling. Kanskje ikke så rart at vi sjelden ser de svakeleldre som bor aleine?

Emmi har en nevø litt utafor byen, han besøker henne ukentlig, og inviterer henne hjem en og annen høytidsdag. Men Emmi takker nei. Emmi vil ikke være til bry. Nevøen må hente og kjøre meg frem og tilbake, og det synes jeg blir litt for mye styr, sier Emmi.

Emmi brukte halvannen time på å skifte batteri i vegguret. Hun skjelver sånn på hendene. Og da hun måtte opp på en stol for å henge opp vegguret etter batteriskiftet, skalv hun enda mer. Du skulle spurt meg, sier jeg. Og Emmi bare smiler. Hun kommer ikke til å spørre meg neste gang det batteriet skal byttes. Det tror jeg virkelig ikke.

De eldre vil ikke være til bry. Og vi vil ikke brys? Er det ikke sånn?

Vi forventer at vi er nødt til å ta oss av et barn. Ja, vi tar det som en selvfølge at små barn trenger hjelp og er avhengig av oss. Det er sjarmerende å se et barn stabbe over golvet. Men ei eldre kvinne?

Vi skifter bleier på våre barn. Men å tenke på at våre nære eldre trenger det samme er en ubehagelig tanke. Er det redselen for å bli påmint vår egen kommende skrøpeligheit? Det absurde i at vi lever her på jorda for så å skulle dø – hvilket er ganske vanskelig å ha et avklart og avslappa forhold til. Men likevel. Det burde ikke komme som noen overraskelse at eldre trenger pleie. – Men mange pårørende uttrykker sjokk og klage når de blir møtt med spørsmål om de kan ta seg av foreldres post eller regninger, kjøpe inn sko til dem eller lignende. Det sier Vallersnes, med lang erfaring som fysioterapeut i eldreomsorgen. Hun undrer seg ofte over følgende: Er samfunnet så forskåna for eldre mennesker (fordi disse for det meste oppholder seg i egne institusjoner eller hjemme i egen leilighet) at folk ikke

” **Det er sjarmerende å se et barn stabbe over golvet. Men ei eldre kvinne?** ”

lenger veit hva det vil si å bli gammel? Trodde de at deres gamle mor skulle klare seg sjøl for alltid? Trodde de på alvor at åpning av post og innkjøp av klær var det offentliges ansvar? Det er mulig å få hjelp også til slike oppgaver i spesielle tilfelle, men det finnes en del ting som det forventes at vi kan gjøre for hverandre.

Jeg husker et debattinnslag for ei tid tilbake. Ei eldre kvinne var, etter en operasjon, blitt sendt hjem fra sykehuset. Hjemme hadde hun ingen til å ta

seg av henne. Sønnen raste mot sykehusets hjemsendelse av mora. Selv var han på sydenferie med familien da dette skjedde, og kunne ikke gjøre noe som han sa. Uansvarlig av sykehuset, ble det sagt. Ufølsomt. Tankeløst. Men hva med sønnen? Familien som dro på ferie da mora skulle opereres?

De fleste av oss setter pris på barnehagens tilbud, men vi forventer ikke at barnehagen skal kjøpe inn klær til barna våre eller ta seg av breva de

” Ola og Kari er ikke særlig lystne på å ta vare på sine eldre ”

måtte få fra helsestasjonen, sier Vallersnes. Det er de mest ressurssterke eldre som er mest synlige, de er ute og går tur, de deltar i samfunnslivet, men det er ikke sånn at alle eldre som begynner å få vanskeligheter i hverdagen bor og ivaretas på et sykehjem. Veldig mange av dem bor hjemme i egen leilighet, der er de ikke veldig synlige. Og ofte vil de være avhengige av en god del bistand for å kunne bo der på en god måte. Vallersnes forteller at for noen virker det som om det å ha en hjelpetrengende mor iblant oppfattes som en provokasjon, et utidig angrep på deres personlige frihet. Når det er sagt, finnes det også mange som går i den motsatte fellen. De er så redde for å overlate oppgaver til det offentlige og i egne øyne svikte den eldre hjelpetrengende, at de sliter seg ut på å gjøre alle de praktiske oppgavene sjøl. Det finnes et offentlig hjelpeapparat, dette kan bidra med vask og stell, medisinsk omsorg og grunnleggende husarbeid. Og hvis det offentlige helseapparatet slipper til med dette, vil det frigjøres tid hvor de pårørende kan være tilstede, snakke, lytte, bry seg om – gjøre alle de tingene du ikke kan betale en offentlig omsorgsperson for å gjøre. Det finnes en fase av livet hvor det haster mer med samtalene og historiene enn med støvdottene i hjørnet, sier Vallersnes. Støvdottene kan godt ligge der til neste offentlige hjemmehjelp kan komme innom. Sånn cirka hver fjortende dag, ifølge min nabo Emmi på 92.

Det blir flere eldre, flere å ta ansvar for. Derfor åpnes det opp for en liberal arbeidsinnvandring. For noen må jo ta seg dem. *De gamle*.

For vi gjør det helst ikke –

Ola og Kari er ikke særlig lystne på å ta vare på sine eldre. Det viser en ny undersøkelse fra statistisk sentralbyrå (SSB) og forskningsinstituttet NOVA.¹⁰ En sammenligning mellom Norge, Frankrike, Tyskland, Ungarn, Bulgaria, Russland og Georgia, viser store forskjeller i holdninger til familieansvar for gamle foreldre. I Norge er det færrest som slutter opp om

ansvaret for sine eldre, i Georgia er det flest. Bare 13 prosent i Norge er enig i å ha foreldre boende hjemme, mot mer enn tre ganger så mange i Tyskland og Frankrike, og enda flere i de østeuropeiske landene.

Noen årsaker linkes til forskjeller i kultur og tradisjon, i grad av modernisering og urbanisering, og ikke minst i tilbud av offentlig omsorg. Sammenligna med andre land har Norge en sjenerøs eldreomsorg. Og familiens hjelp blir først og fremst et viktig supplement til offentlige tjenester når gamle foreldre blir skrøpelige, og den offentlige eldreomsorgen ikke strekker til.

I undersøkelsen gjort av statistisk sentralbyrå og forskningsinstituttet NOVA spørres det også om hvorvidt demografiske endringer påvirker voksne barns omsorg for foreldre, og det bygger på antagelser om at evnen til å gi omsorg kan bli mindre som følge av oppløste parforhold, færre barn som skal dele på omsorgen, og høyere yrkesaktivitet blant kvinner. Det antas også at mer individualistiske verdier kan føre til at voksne barn er mindre villige til å yte omsorg.

Og hva med fremmedgjøringa av de eldre? Påvirker den? Jeg tror at den måten vi omtaler de eldre, eldrebølgen, og alderdommen, er med på å fremmedgjøre, ikke bare de eldre, men også ansvaret vi har for dem. Vi skyver alderdommen og de eldre unna. Men om den offentlige eldreomsorgen svekkes, blant annet av manko på arbeidskraft, kan det jo være at vi tvinges til å ta mer ansvar, tilpasse jobbinga, og ta de gamle hjem.

Det er et kvalitetsteget ved et samfunn at de eldre har god helse og lever lenger. Flere av sykdommene som før skapte lidelse, er utrydda, og andre sykdommer finnes det midler for. Så burde det ikke være grunn til å juble? Ta bølgen?

NOTER

- 1 www.sintef.no (www.sintef.no/cgi-bin/MsmGo.exe?grab_id=0&page_id=2077&query=eldrebølgen&hiword=ELDREBØLGE ELDREBØLGENS eldrebølgen)
- 2 «Eldrebølgen krever flere sykehus» Aftenposten.no, 2.10.09
- 3 «De eldre har inntatt Facebook», E24, 9.01.2010
- 4 NRK 1, lokalnyheter for Oslo og Akershus 12.11.09
- 5 Aftenposten, 8.9.2007
- 6 «Eldrebølgen krever flere sykehus» Aftenposten nettutgave publisert 25.03.10
- 7 «Mannen i stolen ved siden av», Morgenbladet 26.02.10
- 8 «Den gamle dama og grafen» Morgenbladet 26.2.2010
- 9 *Alderdam*, Marili Juell [80 år] og Peter F Hjort [85 år], Universitetsforlaget 2010
- 10 LOGG 2007 er en nasjonal undersøkelse gjennomført av Statistisk sentralbyrå og forskningsinstituttet NOVA. Undersøkelsen består av den internasjonale studien Generations and Gender Survey (GGG) og andre runde av den norske studien Livsløp, aldring og generasjon (NorLAG).